

Oldtidsagre i Ribe Amt.

Af Gudmund Hatt.

Sporene af Oldtidens Agerbrug er ret ujævnt fordelt paa Jyllands Amter — saaledes som det fremgaar af følgende Statistik over Forekomster af Oldtidsagre, som er mig bekendt fra Litteraturen, fra kyn- dige Iagttageres Meddelelser eller fra Selvsyn. Jeg har i denne Statistik kun medtaget de Spor af Oldtidens Agerbrug, hvor en tydelig Agerinddeling har kunnet iagttages. Jeg kender ialt 81 saadanne Forekomster, fordelt paa følgende Maade:

Hjørring Amt	10	Thisted Amt	2
Aalborg „	26	Viborg „	9
Randers „	3	Aarhus „	3
Ringkøbing „	13	Vejle „	1
Ribe „	13	Tønder „	1
Haderslev, Aabenraa og Sønderborg Amter 0			

Diss 81 Forekomster hører, med en enkelt Undtagelse, til den Type, jeg tidligere har beskrevet under Betegnelsen „Digevoldinger“, idet Agerfelterne er adskilte ved lave Volde, der ligner sammensunkne Diger. Undtagelsen er en af Forekomsterne i Aarhus Amt, nemlig de af Nationalmuseet ved K. Friis Johansen undersøgte Oldtidsagre ved Fogstrup, sydsydvest for Silkeborg; her er Agerfelterne lange og af ens Bredde (ca. 11 m), adskilte ved Stenrækker, og i Tilknytning hertil findes Rydningsbunker af Sten, hvori er fremdraget en betydelig Mængde Lerkarskaar af førromersk Karakter, hvilket daterer dis-

se Agre til førromersk Jernalder. Der findes i Jylland, særlig i Silkeborg Egnen, adskillige lignende Forekomster af gamle Agre med Stenrækker i Agerrenerne; men kun dem ved Fogstrup er det lykkedes at henhøre til Oldtiden; om flere andre gælder det, at de har været under Dyrkning i ny Tid.

En anden af Forekomsterne i Aarhus Amt er den saakaldte „Kirkegaard“ i Addit Skov, der for mange Aar siden blev undersøgt af N. F. B. Sehested, i hvis efterladte Værk findes et detailleret Kort og en Beskrivelse.¹⁾ „Kirkegaarden“ er et System af firsidede, som Terrasser afgravede Pladser. Omkring disse firsidede Pladser, paa Terrassernes Skraaninger, ligger afsamlede Sten i Lag og Dynger. Selv om der ikke er paavist Jordvolde mellem Felterne, viser dog Terrasseringen og Felternes Form og Anordning saa stor Lighed med Digevolding-Anlægene, at jeg finder det berettiget at henregne „Kirkegaarden“ til samme Agertype som Digevolding-Agrene.

I Vejle Amt kender jeg kun en lille Forekomst paa Ølgaard Hede i Randbøl Sogn. Denne Forekomst indtager en Særstilling derved, at Voldingerne bestaar af flere Lag Lyngtørv. At Anlægget er gammelt, viser sig derved, at der i en tilhørende Rydningsbunke af Sten er opstaaet en meget kraftig sekundær Aldannelse; dog ligger der ikke heri nogen Mulighed for nærmere Datering. Jeg har allerede tidligere advaret imod at slutte noget om Digevoldingernes Tilblivelse i Almindelighed ud fra Forekomsten paa Ølgaard Hede; jeg kender ikke noget andet Tilfælde, hvor Voldingerne er opførte af Lyngtørv.

Alle de øvrige 78 Forekomster er typiske Digevolding-Agre. 62 af disse kender jeg af Selvsyn. 16 har jeg ikke selv set — de fleste af dem er helt forsvundne — men jeg støtter mig i disse Tilfælde paa

gode Iagttageres Meddelelser. Digevolding-Agrene er ejendommelige Dannelser, udpræget forskellige fra den historiske Tids højryggede Agre. Sophus Müller har først — paa Grundlag af sine Undersøgelser af Forekomsten paa Rødlandhede i Lerup Sogn, Øster Han Herred — tydet disse Dannelser som Oldtidsagre.²⁾ Siden er det lykkedes ved Hjælp af hellige Fund at datere enkelte Digevolding-Anlæg til et tidligt Afsnit af Jernalderen. Betegnelsen Oldtidsagre synes derfor berettiget for denne Agertype, selv om man maaske ikke kan være sikker paa, at den ikke i nogle Egne kan have holdt sig ind i historisk Tid.

Idet jeg saa vidt muligt undgaar en Gentagelse af, hvad jeg allerede har meddelt i tidligere Arbejder,³⁾ skal jeg her gøre Rede for de kendte Oldtidsagre i Ribe Amt og dertil føje nogle Bemærkninger om den Agerbrugs-Kultur, disse Levninger repræsenterer, og om visse klimatiske og plantegeografiske Ændringer, hvorom de jyske Oldtidsagre bærer Vidne.

De kendte Forekomster af Oldtidsagre i Ribe Amt er følgende:

1. Paa Sønder Fardrup Hede har tidligere været „en Mængde smaa Diger og Indhegninger som af Haver“.⁴⁾ Ifølge Sagnet skal her engang have ligget en By, et ældre Ribe. J. Kinch omtaler dette Sagn i „Ribe Bys Historie“ og meddeler, at han forgæves har gravet efter Murlevninger eller andre Spor af Bygninger. Sandsynligvis har dette været Oldtidsagre; ogsaa til andre Digevolding-Forekomster knytter der sig Sagn om en By. Desværre er den paagældende Del af Sønder Fardrup Hede nu saa stærkt ændret ved Dyrkning og Grusgravning, at der ikke mere kan ses noget Spor af Digevoldinger.

2. Ved Sønder Lovrup i Gørding Sogn omtaler

O. Nielsen,⁵⁾ at der „ude i Heden, der tilhører Sognefoged Anders Bendixens Gaard, findes en stor Mængde lave Jordvolde, forinden fyldte med Kampesten, der i et Par Agerbreders Afstand fra hinanden gaar fra Vest til Øst, de nordligste dog gaaende lidt i Nordøst, de sydligste lidt i Sydøst, enkelte Steder er Tværvolde.“ Dr. Nielsen jævnfører disse Jordvolde med den under 7 omtalte Forekomst paa Borre Hede og mener, at de „har staaet i Forbindelse med den hedenske Gudsdyrkelse og Rettergang.“ Borre-Forekomsten, hvoraaf endnu en Rest kan ses, er dog typiske Digevoldinge-Agre; og det samme gjaldt da sikkert ogsaa Sønder Lovrup-Forekomsten, der nu vistnok er helt forsvunden.

3. Nordøst for Grimstrup Krat, Grimstrup Sogn, i nylig opbrudt Hede, saa jeg for et Par Aar siden en lille Rest af en Oldtidsager-Forekomst, nogle typiske, om end overpløjede Digevoldinger. I nogle af Hjørnerne, hvor Voldingerne mødtes, laa der Stendynger, hvori fandtes Skaar af grove Lerkar, Knusesten og Fragment af en Oldtidskværn. Digevoldingerne fortsatte sig ind i Krattet, men var her vanskelige at følge.

4. I det sydøstlige Hjørne af Alslev Sogn og tilgrænsende Del af Brøndum Sogn fandtes for nogle faa Aar siden en anselig Forekomst af Oldtidsagre; Heden er dog nu opdyrket, og Digevoldingerne forsvundne. Jvf. Herredsberetning ved Sigurd Schultz i Nationalmuseets Arkiv.

5. Nærved „Lyngborg“ i Hjerting, Guldager Sogn, og i tilgrænsende Del af Hostrup Sogn har der været en meget betydelig Forekomst af Oldtidsagre. Lærer H. K. Kristensen i Lunde har her for faa Aar siden paavist Digevoldinger over et stort Areal, hvilket han elskværdigt har meddelt mig i et Brev.

6. Paa Sønderhede i Hostrup Sogn kan endnu ses Rester af en stor Forekomst af Oldtidsagre. H. K. Kristensen har vist mig denne Forekomst og har forøvrigt selv beskrevet den i et Arbejde i Jyske Samlinger.⁶⁾

7. Ved Tinghøjene paa Borre Hede i Aal Sogn findes — eller fandtes endnu for tre Aar siden — tydelige Rester af Oldtidsagre. Heden var ganske vist allerede dengang opdyrket, men Digevoldingerne kunde dog spores over et Areal paa ca. 10 ha. Denne Forekomst omtales af O. Nielsen:⁷⁾ „Ud fra disse Høje gaar baade i Syd og Nord en Mængde Volde, af hvilke nogle er 1 til 2 Alen høje, og som atter skæres af andre, der gaar i Øst og Vest, hvorved der fremkommer regelmæssige Firkanter. Vesten for Højene findes nogle tydelig ved Menneskehænder dannede Grave ogsaa af betydelig Alder. De omtalte Indhegninger findes, dog mindre og færre, ved en Samling mindre Høje øst herfor, ligesom dette ogsaa har været Tilfældet ved en nu overpløjet Høj, Bavnehøj, der laa nærmere ved Borre By.“

8. Paa Søviggaards Hede i Ovtrup Sogn, nord for Søvigsund, fandtes indtil for faa Aar siden en ret betydelig Forekomst af Oldtidsagre, ca. 20 ha. H. K. Kristensen har vist mig nogle Rester heraf. I nogle af Hjørnerne, hvor Voldingerne mødtes, laa afsamlende Stendynger. Moderne Opdyrkning har nu udsløttet disse gamle Dyrkningsspor.

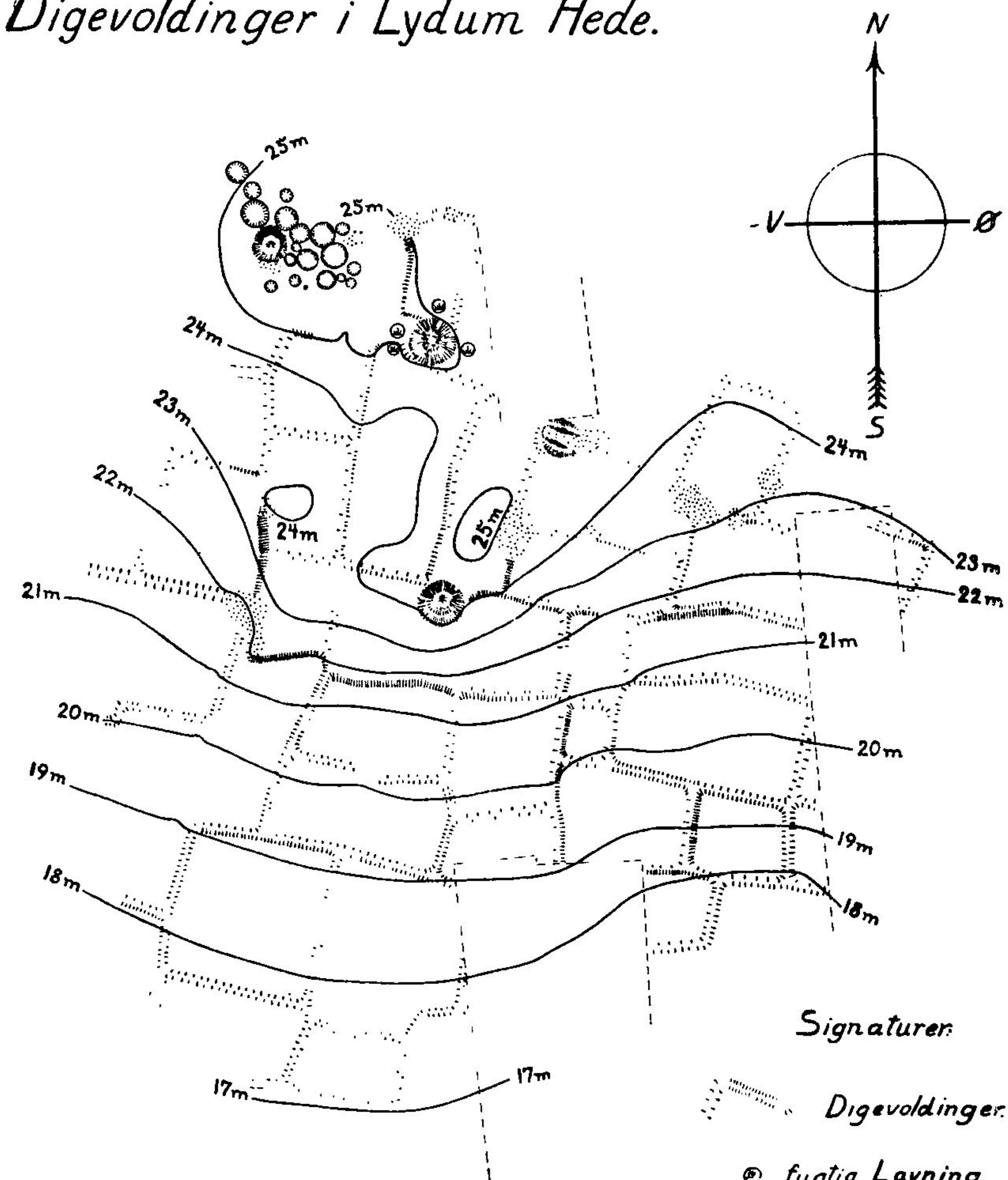
9. Vest for Dyreby Plantage i Henne Sogn kunde jeg for 3 Aar siden spore Rester af Oldtidsagre over et Areal af ca. 30 ha. Denne Forekomst har haft en betydelig Udstrækning, og da Voldingerne er ret høje — Flyvesand har i nogle Tilfælde øget baade Højden og Bredden — har de beskæftiget den folkelige Fan-

tasi. Den lokale Tradition vil mene, at det gamle Dyreby laa her.

10—11—12. I Lunde Sogn findes Rester af Oldtidsagre tre Steder, i Nørlund, i Tarp-Hølet og paa Gejlen. To af disse Forekomster er beskrevne af H. K. Kristensen i hans Bog om Lunde Sogn og i hans Artikel i Jyske Samlinger⁸); den tredie Forekomst har han i Aar indberettet til Nationalmuseet.

13. Oldtidsagrene i Ribe Amt var næsten alle helt eller saa godt som helt udslettede, før min Undersøgelse begyndte. Det meste af min Viden om Forekomsterne her skylder jeg Lærer H. K. Kristensen i Lunde. Kun een Forekomst fandt jeg saa vel bevaret, at en Undersøgelse kunde lønne sig; det var den nordligste i Amtet, paa Lydum Hede, lidt nord for Lydum Aa. Her ligger en Gruppe Oldtidsagre paa diluvialt Sand, skraanende svagt i Syd mod den Dal, der gennemstrømmes af Aaen. Terrænet falder fra Nord til Syd, som det fremgaar af Højdekurverne paa medfølgende Kort, 8 m paa knap 400 m. I Nord og Syd har Dyrkningsomraadet ikke strakt sig synderlig videre end vist paa Kortet. I Øst og Vest har det derimod naaet videre; her er Sporene udslettede af senere Dyrkning. Det endnu bevarede Omraade strækker sig 390 m N.—S., 370 m Ø.—V. De største af Felterne er lidt under $\frac{1}{2}$ ha, altsaa i Nærheden af en Td. Land. De fleste Felter er mindre, og der findes et paa kun 500 m², altsaa $\frac{1}{20}$ ha. Digevoldingerne er 4 à 5 m brede og for det meste ca. $\frac{1}{4}$ m høje; i mange Tilfælde dog endnu lavere. De har næsten altid det stærkeste Fald i den Retning, hvor Terrænet falder; ja, adskillige af de øst-vestgaaende Digevoldinger har kun Fald i Syd, slet ikke i Nord, saa at der fremkommer en Slags Terrassering. Dyrkningen i Forbindelse med Tyngdekraften har aabenbart frem-

Digevoldinger i Lydum Hede.

© fugtig Lavning.

Grusgrav.

Tuegrave.

Gravhøj.

kaldt en Materialevandring ned ad Skraaning; denne Transport er standset ved Agrenes nedre Rande, og saaledes er Terasseringen fremkommen. Denne er altsaa i sig selv et Vidnesbyrd om Jordens Bearbejdelse. I nogle Tilfælde er Terrasseranden 40 cm høj.

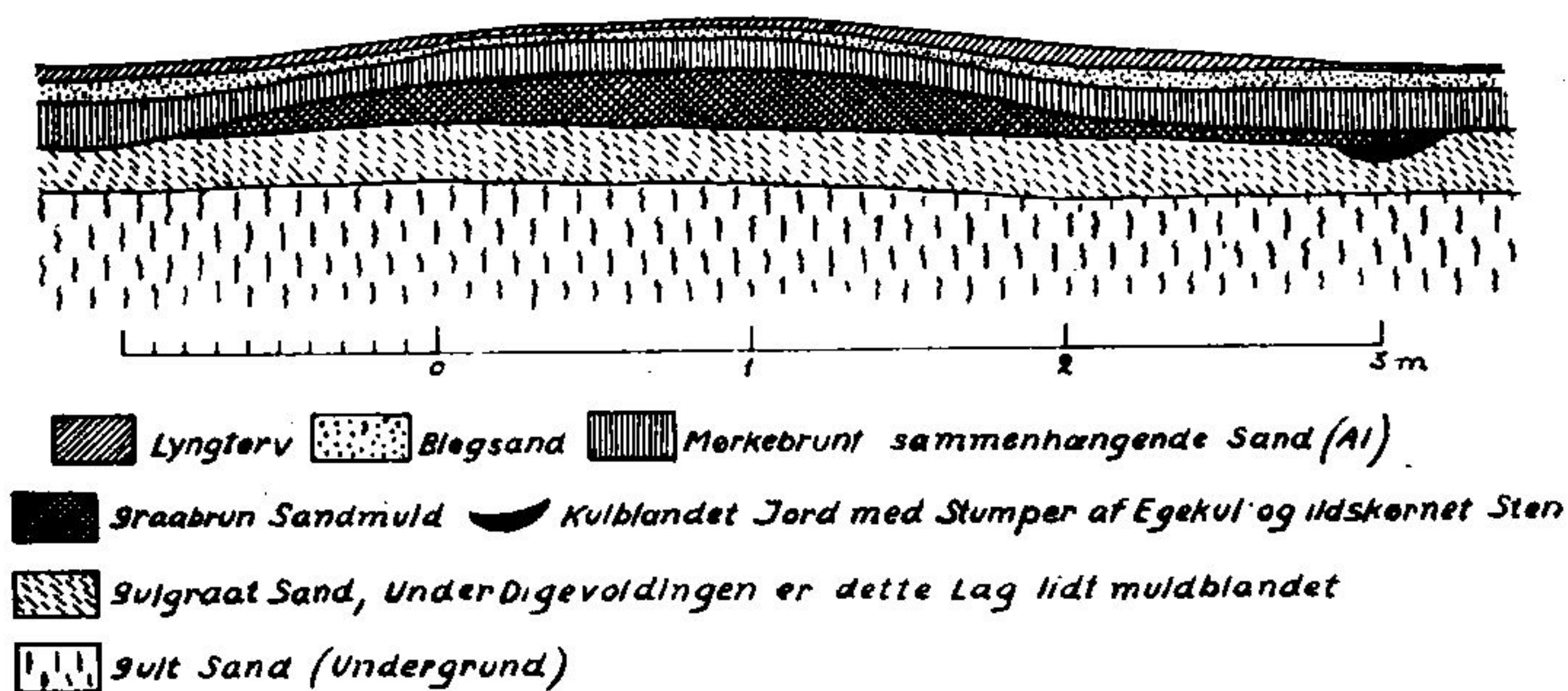
Digevoldingssystemet slutter sig til nogle ret anseelige Gravhøje, rimeligvis fra ældre Bronzealder. Disse Gravhøje maa være ældre end Digevoldingerne. Det ses navnlig ved den sydlige Gravhøj, at Digevoldingernes Forløb er indrettet efter Gravhøjene. I det nordvestlige Hjørne af Kortet ligger en Gruppe af Tuegrave fra den førromerske Jernalder; de er ganske uanselige, de fleste under $\frac{1}{2}$ m i Højde. Det ser ud, som om den Opdyrkning, der frembragte Digevoldingerne, er standset ved denne Gruppe Tuegrave. Dyrrkingen maa have fundet Sted paa en Tid, da disse Tuegrave respekteredes; at udslette dem vilde, ogsaa for Oldtidens Plov, have været saare let.

Nogle Steder i Himmerland og Vendsyssel er det lykkedes at datere Digevoldinganlæg til førromersk Tid ved Hjælp af heldige Fund. Om Oldtidsagrene paa Lydum Hede maa vi nøjes med at sige, at de er yngre end de store Gravhøje og formodentlig opstaaede paa en Tid, da de førromerske Gravtuer endnu respekteredes.

Ved en af de store Gravhøje ses fire runde fugtige Lavninger. Saadanne Lavninger findes ofte i Tilknytning til Oldtidsmarker. Jeg har andetsteds udgravet nogle af dem, og de har vist sig at være en Slags Brønde, indrettede paa at opsamle Overfladevandet fra Omgivelserne, naar det regner.

Den sandede Muldjord, som Oldtidens Bønder dyrkede, er undergaaet visse Forandringer i Løbet af Aarhundrederne siden Lyngen erobrede de opgivne

Marker. Det nedsivende Vand, rigt paa Humussyrer fra Lyngtørven, har under Lyngtørven udvasket de opløselige Stoffer, saa at her nu findes et nogle cm tykt Lag af lysegraat eller næsten helt hvidt Sand, det saakaldte Blegsand. Derunder er Humusstofferne atter udskilte og har sammenkittet Sandskornene til et sammenhængende mørkebrunt Lag, den saakaldte Al. Aldannelsen eller — som Kvartærgeologerne siger — Podsoleringen har dog i mange Tilfælde ikke naaet at omdanne al Muldjorden paa de Steder, hvor Muld-

Tværsnit af Digevoolding paa Lydum Hede

laget var tykkest, nemlig i selve Digevooldingerne. Et Tværsnit gennem en Digevoolding paa Lydum Hede er fremstillet i medfølgende Figur. Under de tre øverste Jordlag, Lyngtørven, Blegsandet og Alen, ligger midt i Digevooldingen en Kærne af uomdannet Sandmuld. Denne Kærne gaar nedad over i gulgraat Sand, der lidt dybere afløses af selve det gule Undergrundssand.

Dette Profil genfindes i de fleste af mig undersøgte Forekomster af Oldtidsagre. Sandsynligvis har Oldtidsbønderne paa disse Steder opdyrket naturligt Skovland. Men der findes ogsaa Oldtidsagre, hvor Digevoolding-Profilerne har en anden Karakter, idet

der under Muldkærnen følger et dybere Allag. Det dybere Allag skyldes en Podsolering ældre end Digevoldingerne og viser, at Oldtidens Bønder her havde opdyrket Hedejord; dette gælder bl. a. om Oldtidsagrene i Asdal og Uggerby i Vendsyssel og om dem paa Fly Hede syd for Skive. I begge disse Tilfælde har der dog ligget Skov i umiddelbar Nærhed; man havde opdyrket et Overgangsomraade mellem Skov og Hede. Ogsaa i Nærheden af Lydum — nemlig paa et Stykke Hede syd for Egvad Kirke — har jeg undersøgt en Forekomst af Oldtidsagre, der maa være anlagt paa gammel Hedejord, idet der fandtes Al under Muldkærnen i Digevoldingerne.

Før vi forlader Profilet af Digevoldingen fra Lydum Hede, vil jeg gerne gøre opmærksom paa den lille Plet kulblandet Jord med Egekul og ildskørnet Sten, der ligger under Digevoldingens Sydfod. Det er en Rest af et lille Ildsted. Jeg har adskillige Gange fundet saadanne smaa Markildsteder under Foden af en Digevolding. Over Ildstedet ligger ca. 25 cm Jord, der enten maa være gledet ned fra Voldingen eller være paaført ude fra Ageren.

Ofte ligger der store Sten under Digevoldingens Fod. Voldingen kan ogsaa paa større eller mindre Strækninger være opfyldt af Sten. Særlig ligger der ofte Stendynger i Hjørnerne. Aabenbart er Voldingerne voksede derved, at Sten og andet Affald fra Marken er ført ud til Agrenes Grænser. Ogsaa den vilde Vegetation, der fik Lov at gro paa Agerrenerne, maatte i Tidens Løb øge disses Højde, særlig ved at binde paaføget Jord. At Fygning i nogle Tilfælde har øget Voldingerne betydeligt, har jeg allerede tidligere bemærket;⁹⁾ indenfor Ribe Amt ses det tydeligt i den under 9 nævnte Forekomst i Henne Sogn. En Iagttager har for nylig villet tyde Digevoldingerne

i det hele taget som Resultat af Jordfygning;¹⁰⁾ heri ligger dog en stor Overdrivelse. Flere Forhold har samvirket ved Digevoldingernes Dannelse: Jordens Flytning ved Dyrkningsredskaberne og ved Tyngdekraften, Henkastning af Affald fra Marken, den vilde Vegetations Binding af fygende Jord. Men hertil maa føjes, at Affaldet fra Agrene i nogen Grad maa være blevet ordnet med Hensigt, da Voldingerne ellers ikke vilde have faaet deres regelmæssige Form.

Den Dyrkning, hvorm Digevolding-Agrene bærer Vidne, er ikke den ældste i Danmark. De daterede Forekomster af Digevolding-Agre fører os kun et Par Aartusinder tilbage i Tiden; og Landbrug har været Danmarks bærende Erhverv i fire Aartusinder.

De Vidnesbyrd om det forhistoriske Landbrug, som staar til Raadighed for Forskningen, falder i flere Grupper.

1) Arkæologiske Vidnesbyrd om Kulturplanter og Husdyr. Gennem et langvarigt og dygtigt Samarbejde mellem Arkæologer, Botanikere og Zoologer er der fremdraget et rigt Materiale angaaende Kulturplanters og Husdyrs Optræden i Danmark. Vi ved saaledes, at Hvede og Byg allerede dyrkedes her i yngre Stenalder, at Hirse og Havre indførtes i Løbet af Bronzealderen, medens Rugen først er paavist i førromersk Jernalder. Hornkvæg, Faar, Ged og Svin optræder allerede i yngre Stenalder, Hesten i Begyndelsen af Bronzealderen. Hør har været dyrket her i Folkevandringstiden, maaske endnu tidligere, Hestebønnen ligeledes i Folkevandringstiden. Spergel, Farveplanten Vajd og Olieplanten Dodder dyrkedes allerede i ældre Jernalder. Frø af disse Planter er fundne i de af Inspektør Hans Kjær undersøgte Jernalders-Hus- tomter i Thy. — Dette er kun en yderst kortfattet And- tydning af, hvad Samarbejdet mellem Arkæologer og

Naturhistorikere har bragt for Dagen. I Virkeligheden giver Fundene allerede ret fyldige Oplysninger om, hvilke Arter og Racer af Kulturplanter, der dyrkedes i Oldtiden. Ligeledes foreligger der et rigt Materiale vedrørende de med Dyrkningen associerede Ukrudsplanter — der utvivlsomt vil bidrage til at belyse Spørgsmaalet om, hvorfra og ad hvilke Veje det danske Landbrug modtog sine Kulturimpulser. Førrende indenfor denne vigtige Forskningsgren er nu Botanikeren Knud Jessen.¹¹⁾

2) En anden Gruppe af arkæologiske Vidnesbyrd vedrører Landbrugsredskaberne: Dyrkningsredskaber, Kornsegle, Kværne. De vigtigste herhen hørende Arbejder fra dansk Side skyldes Sophus Müller, hvis Afhandling „Oldtidens Plov“ er grundlæggende.¹²⁾

3) En tredje Gruppe af arkæologiske Vidnesbyrd om Oldtidslandbruget bestaar af de forladte Agre fra forhistorisk Tid — altsaa selve Emnet for nærværende Artikel.

Foruden disse arkæologiske Kilder til Kundskab om Oldtidslandbruget gives der ogsaa andre. Det historiske Landbrug indeholder utvivlsomt en Mængde Levn fra forhistoriske Tider, som kan udnyttes gennem sammenlignende Kulturforskning. Navne paa Kornsorter, Redskaber og Landbrugsarbejder kan af Sprogvidenskaben anvendes til at belyse Oldtidslandbruget. Og Stednavneforskningen vil, samtidig med at den udreder bebyggelseshistoriske Forhold, bringe Resultater af agrarhistorisk Betydning. Endelig bør nævnes, at der hos den klassiske Oldtids Forfattere, særlig hos Cæsar og Tacitus, findes Oplysninger om Germanernes Erhvervsliv; dog bør disse historiske Kilder benyttes med Varsomhed, da de jo ikke direkte angaar Tilstandene i Danmark.

Om Agerbrugskulturen i Danmark i den tidlige Jernalder — hvortil nogle af Digevolding-Anlægene er daterede — ved vi, at et stort Antal Kulturplanter var kendt og anvendt, deriblandt vore fire Kornsorter, og at vore vigtigste Husdyr ligeledes var i Brug. I Nordjylland er gjort en Række heldige Fund af Hustomter fra førromersk og romersk Jernalder. Den almindelige Hustype var et aflangt firsidet Hus, orienteret omtrent Øst-Vest, med to Afdelinger, en større i Vest med Lergulv, Ildsteder og Husgeraad, en mindre i Øst med Jordgulv. Husets vestlige Del har været Bolig, den østlige har været Stald; i en førromersk Brandtomt i Solbjerg paa Mors fandtes i Stalden den indebrændte Besætning — tre Stykker Hornkvæg og en Hest. Nogle af de undersøgte Bopladser afslører sig efterhaanden som Landsbyer med talrige Huse. En saadan Landsby er den berømte Boplads ved Ginderup i Thy. Her blev i Aar fundet ikke mindre end fem Hustomter liggende lige over hinanden; gennem lang Tid, sikkert ikke mindre end 150 Aar, har man benyttet samme Byggeplads, opført et nyt Hus hver Gang det gamle var brændt eller sunket sammen af Ælde. En betydelig Bofasthed røber sig i denne Vedhængen ved samme Sted indenfor Landsbyen. Ogsaa i Himmerland kender vi nu en ældre Jernalders Landsby, nemlig i Tolstrup nord for Aars. Efterhaanden vil sikkert flere dukke frem. De store Digevolding-Systemer i Himmerlands Heder maa vistnok opfattes som den ældre Jernalders Landsbymarker. Dog kendes der ogsaa i Nordjylland smaa Jernalders Bopladser, der næppe kan tydes som Landsbyer; fra Folkevandringstid kendes endog et enligt liggende Hus (Fredsø, Mors).

Om den Dyrkningsteknik, der har været anvendt paa Oldtidsagrene, tør vi sige, at der blandt

Redskaberne har været en primitiv Plov, en Ard. Plove af denne Type er fremstillede paa Helleristninger fra Bronzealderen i Bohuslen; og i en Mose i Døstrup i Himmerland er fundet en primitiv Plov eller Ard, som Sophus Müller i sit Arbejde om Oldtidens Plov har jævnført med et af Plovbillederne paa de bohuslenske Helleristninger. Det karakteristiske for Døstrup-Ploven er, at Plovfod og Stjært er i et Stykke, der omsluttet af Trækstangen eller Aasen; et Slags Skær, af Træ som hele Ploven, er indsat foran Plovfoden; men der er ingen Muldfjæl. Der synes paa Bronzealders Helleristningerne at være fremstillet mere end een Plovtype. Vi kan ikke være sikre paa, at alle danske Plove i den tidlige Jernalder var ganske som Døstrup-Ploven. Een Ting kan vi dog fastslaa: de Plove, der anvendtes paa Digevolding-Agrene, har ikke været forsynede med Muldfjæl. Havde de nemlig haft Muldfjæl, da maatte der ved Pløjningen være fremkommen en Profilerings af Agrene; men i Virkeligheden er disse Agre fuldstændig flade. Herved saavel som ved deres brede Form afviger de paafaldende fra de højryggede Agre. Vi tør hævde, at Digevolding-Agrene hører sammen med Arden, ligesom de højryggede Agre hører sammen med Ploven med Muldfjæl. Hjulplovens Indførelse i Danmark maa ligge senere end de af Digevoldinger indrammede Oldtidsagre.

Jeg maa i Korthed berøre Spørgsmaalet om Digevolding-Agrenes geografiske Udbredelse. I deres typiske Udformning kender jeg dem her i Danmark kun fra Jylland. Dog har den bornholmske Arkæolog P. Thorsen nylig beskrevet en Forekomst af Oldtidsagre paa Blemme Lyng, Bornholm, der minder stærkt om Digevolding-Agrene, men afviger ved, at

Voldingerne udelukkende bestaar af afsamlede Marksten.¹³⁾

I Tyskland har det ikke været mig muligt at finde Efterretninger om Digevolding-Agre. Derimod kendes de fra Holland. Arkæologen van Giffen i Groningen har i Provinsen Drenthe opmaalt et System af voldhegnede Agerfelter, der i et og alt ligner de jydske Digevolding-Systemer og tilmed paa ganske samme Maade er associeret med lave Gravtuer. Van Giffen har dateret sine Agerfelter til La Tène Perioden, hvilket jo paa det smukkeste svarer til mine Dateringer af jydske Digevolding-Agre.¹⁴⁾

Intetsteds drives dog Studiet af Oldtidsagre med saa stor Iver som i England. Ved Crawfords og Curwens Undersøgelser¹⁵⁾ er det paavist, at visse forhistoriske Agre af brede og lidet regelmæssige Former, som forekommer i mange sydengelske Lokaliteter, maa dateres til den keltiske Periode. Crawford mener, at dette keltiske Agersystem opstod ved Begyndelsen af Jernalderen, c. 500 f. Chr., og varede til den angelsachsiske Erobring. Curwen har dog paavist visse uregelmæssige Markfelter, som kan dateres til Bronzealderen. De britiske Oldtidsagre minder stærkt om vore jydske Digevolding-Agre. Crawford har i udstrakt Grad anvendt Flyverfotografier ved sine Undersøgelser. De keltiske Agre ligger mest paa Bakkesider og markeres ofte ved mægtige Terrassedannelser. Desværre vil Lyngen vistnok gøre det meget vanskeligt at optage gode Flyverfotografier af vore jydske Forekomster.

Det bør tilføjes, at forladte Digevolding-Agre ogsaa findes paa Island. De saakaldte „Linakrar“ nær Bergthorshvoll — som jeg i Fjor havde Lejlighed til at se — har samme Karakter som vore jydske Oldtidsagre; dog drejer det sig her om en ret lille Fore-

komst. Efter Beskrivelser i Litteraturen synes der at være Levninger af Digevolding-Agre flere Steder paa Island.¹⁶⁾ Hvad enten denne Agertype er kommen til Island fra Norge eller med keltiske Trælle fra de britiske Øer, har den altsaa holdt sig i Nordvesteuropa helt ind i Middelalderen.

Digevolding-Agrene hører til en vesteuropæisk Formgruppe. Det forekommer mig sandsynligt, at dennes videre Tilknytning maa søges i Middelhavslandenes brede Agre.

Meitzen har i sit monumentale Værk „Siedlung und Agrarwesen“ gjort opmærksom paa en fundamental Forskel mellem romerske og germanske Agre. De romerske Plove ridsede Jorden op, men vendte den ikke. Derfor pløjede Romerne deres Agre baade paa langs og paa tværs. Som Følge deraf maatte deres Agre være brede. Germanerne derimod anvendte Plov med Muldfjæl; de pløjede derfor kun Agrene paa langs, og Agrene blev lange og smalle.¹⁷⁾

I Landene omkring Middelhavet har der fra meget gammel Tid været forskellige Plovtyper i Brug, ret afvigende fra hinanden, dog med det fælles Træk, at de mangler Muldfjæl og altsaa ikke vender Jorden, men kun ridser den op. I Virkeligheden hører vor Oldtidsplov, Arden, til samme Formgruppe som disse simple Plove i Middelhavsregionen. Selve Døstrup-Ploven staar nær ved en Bronzemodel af en romersk Plov, der er funden ved Kanalarbejde i Köln.¹⁸⁾ Iøvrigt viser Døstrup-Ploven i sin Konstruktion principiel Lighed med en primitiv Plovform, der har holdt sig i Brug i det afsides Abessinien.

Arden og Digevolding-Agrene maa under Bronze-Alderen have bredt sig til Vesteuropa som Følge af Kulturimpulser fra Middelhavsområdet. Paa Grund af de milde Vintre har det atlantiske Europa altid

staaet ret aabent for mediterrane Kulturbevægelser. Og i Bronzealderen var vort Klima mildere og tørrere end nu, stod altsaa Middelhavsklimaet lidt nærmere.

Oldtidsagrene i de jydske Heder viser os med al Tydelighed, at visse Strækninger, der nu er Hede, ikke endnu var erobrede af Lyngen ved Jernalderens Begyndelse. En stor Del, vistnok de fleste af Oldtidsagrene er ikke anlagt paa gammel Hede. Enkelte Forekomster af Oldtidsagre ligger ganske vist paa gammel Hede, men vistnok altid i Nærheden af gammelt Skovland. De store, flade Hedesletter, hvor Heden er ældst, er næsten blottede for Vidnesbyrd om Oldtidsagerbrug. At store Dele af, hvad der i historisk Tid fremtræder som Hede, var delvis skovgroet i Bronzealderen, fremgaar af Knud Jessens Moseundersøgelser. Dette Forhold maa tages i Betragtning, naar man vil søge at gøre Rede for Jyllands Oldtidsbebyggelse. En landbrugskyndig Forfatter har nylig hævdet, at Bronzealderens Bygder har ligget meget langt fra Gravhøjene, idet man har bragt de døde ud i Ødemarken, fjernt fra al Dyrkning og Bebyggelse.¹⁹⁾ Oldtidsagrene, der kommer ham noget paa tværs, forsøger han at reducere til ganske tvivlsomme Dannelser. Det er selvfølgelig uheldigt at lade haant om de Kendsgerninger, Oldtidsminderne giver os i Hænderne, naar man vil studere Oldtidens Bebyggelse. Iøvrigt skal jeg ikke her komme nærmere ind paa N. Overgaards Afhandling, men nøjes med at henvise til mine Bemærkninger i Jyske Samlinger.²⁰⁾

Ligesom Arden er tilpasset til et mildt og forholdsvis tørt Klima, er Ploven med Muldfjæl tilpasset til et mere regnfuldt Klima, hvor Betvingelsen af den naturlige Græsvækst kræver en Plov, der kan vende Jorden. Maaske har Jernalderens fugtigere og kø-

ligere Klima begunstiget Muldfjælplovens og de højruggede Agres Fremtrængen. I hvert Fald har Muldfjælploven og de lange smalle Agre fortrængt det gamle Agersystem med de brede Agre fra Vesteuropa. I England fik denne tekniske Forandring et dramatisk Forløb, idet den faldt sammen med den angelsachsiske Erobring. I Jylland ved vi ikke, hvornaar eller hvorledes Muldfjælploven afløste Arden og de højruggede Agre Digevolding-Felterne. Kun i eet Tilfælde er det lykkedes mig i Jylland at finde Vidnesbyrd om en Benyttelse af Digevolding-Agre senere end førromersk Jernalder. Paa Svendstrup Hovgaards Hede, syd for Mariager, findes et System af Digevolding-Agre, der synes at have været brugt gennem meget lang Tid, eller maaske i to Perioder; Affaldsdynger med Lerkarskaar viser, at Digevoldingerne anlagdes i førromersk Tid; men der er ogsaa fundet adskillige Drejekværne, som antages at tilhøre en senere Periode af Jernalderen.

Henvisninger.

- 1) N. F. B. Sehested: Archæologiske Undersøgelser 1878—1881. København 1884. S. 117 o. f.
- 2) Sophus Müller: Vendsyssel-Studier. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1912. S. 255—259.
- 3) Gudmund Hatt: Spor af Oldtidens Agerbrug i jyske Heder. „Naturens Verden“, Oktober 1930. Gamle Agre. „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, 1931, S. 32—40. Prehistoric fields in Jylland. „Acta Archaeologica“, Vol. II Fasc. 2, S. 117—158, København 1931.
- 4) J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen. Ribe 1869, S. 6.
- 5) O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Gørding Herred. Første Afdeling. København 1872. S. 4—5. (Særtryk af Danske Samlinger).
- 6) H. K. Kristensen: Digevoldinger. „Jyske Samlinger“, 5. Række, 1. Bind, 2. Hefte. 1933.

- 7) O. Nielsen: To Spørgsmaal om nogle jydske Oldtidslevninger. „Samlinger til jydske Historie og Topografi“, II Bd. 1868—69. S. 199—201.
- 8) H. K. Kristensen: Lunde Sogn. Kolding 1923. S. 15.
- 9) Prehistoric fields in Jylland, S. 151—152. (Forekomsterne 35 og 59).
- 10) P. Th. Christensen: Digevoldingerne. „Jyske Samlinger“, 5. Række, I Bind, 3. Hefte. 1933. S. 432—435.
- 11) Jvf. Knud Jessen og Jens Lind: Det danske Markukrudts Historie. København 1922—23. — Knud Jessen: Planterester fra den ældre Jernalder i Thy. Botanisk Tidsskrift. Bd. 42. 1933.
- 12) Sophus Müller: Oldtidens Plov. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1900. S. 203—223.
- 13) Peter Thorsen: En gammel Dyrknings- og Begravelsesplads samt et Stednavn. Hilsen fra Bornholm til M. K. Zahrtmann paa hans 70 Aarsdag. Rønne 1931. S. 89—94.
- 14) Antiquity II. 1928. S. 85—86.
- 15) O. G. S. Crawford: Air survey and archaeology. The Geographical Journal, Vol. LXI, 1923, S. 342—366. Eliot Curwen and Eliot Cecil Curwen: Sussex lynchets and their associated fieldways. Sussex Archaeological Collections LXIV, S. 1—85.
- 16) Björn Magnússon Olsen: Um kornirkju á Islandi ad fornu. Ur Bunadarritinu 24, 2. Reykjavik 1910. S. 13, 24, 25, 45.
- 17) A. Meitzen: Siedlung und Agrarwesen. I, S. 272 o. f. Berlin 1895.
- 18) Paul Leser: Entstehung und Verbreitung des Pfluges. Münster i W. 1931. Abb. 25, S. 107.
- 19) N. Overgaard: Vestjyllands Oldtidsbebyggelse. „Jyske Samlinger“, 5. Række. I Bind. 1. Hefte. 1932.
- 20) Gudmund Hatt: Oldtidsagre. „Jyske Samlinger“. 5. Række. I Bind. 2. Hefte. S. 246—251. 1933.